

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies

ISSN 2519–2701 print
ISSN 2518–1327 online

doi: 10.15421/nvlvet8621
<http://nvlvet.com.ua/>

UDC [332.122.228.43]:631.152(477)ЄС

Features of modernization of rural areas in the context of the european integration of Ukraine

V. Chemerys¹, I. Kulish²

¹Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine

²State institution «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine», Lviv, Ukraine

Article info

Received 22.01.2018
Received in revised form
23.02.2018
Accepted 28.02.2018

Stepan Gzhytskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska str., 50, Lviv, Ukraine.
Tel.: +38-067-773-47-47
E-mail: chemerus64@gmail.com

State institution «Institute of
Regional Research named after
M.I. Dolishnyi of the NAS of
Ukraine», Kozelnicka st. 4, Lviv,
79026, Ukraine.
Tel.: +39-032-270-64-31
E-mail: reksi@email.ua

Chemerys, V., & Kulish, I. (2018). Features of modernization of rural areas in the context of the european integration of Ukraine. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. 20(86), 110–114. doi: 10.15421/nvlvet8621

There are many interpretations of modernization, but there are also those that can be used for application to rural areas of Ukraine. Understanding the modernization of rural areas has undergone significant changes after Ukraine adopts the European integration course. Previous approaches to modernization have mainly focused on agriculture and the elements of life that are associated with it. Now, the rural areas of Ukraine are at the intermediate stage of transition from the primary stage of classical modernization to secondary or «neo-modernization», which follows the model of modernization «after» (typical for the countries of the post-Soviet space); this is a modernization of a clearly expressed inorganic type. Among the main factors that significantly slow down the modernization of rural areas of Ukraine, it is necessary to note frequent changes in the economic order over a relatively short period of time. Obligations, voluntarily accepted by our state, which stem from the need to implement the provisions of the «Association Agreement ...» are in fact similar to those activities that the candidate countries has carried out in the period of preparation for EU accession. The implementation of the provisions of the «Agreement ...» directly or indirectly affects all areas of the village life. There is a difference in the initial conditions for the modernization of the rural territories of the candidate countries during the period of their preparation for joining the EU and Ukraine. Proceeding from this, it is advisable to use the experience of modernization of rural areas of the member countries of the Community, in particular, the Republic of Poland. However, the sources, methods and methods of modernization that are needed to create competitive advantages in rural areas of Ukraine will differ significantly from those practiced by candidate countries for EU accession, this situation is explained by the limited financial resources.

Key words: rural areas, modernization, competitive advantages, Ukraine, European Union.

Особливості модернізації сільських територій України в контексті європейської інтеграції

В.А. Чемерис¹, І.М. Куліш²

¹Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, м. Львів, Україна

²ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна

Розуміння модернізації сільських територій перетерпіло суттєві зміни після прийняття Україною євроінтеграційного курсу. Попередні підходи до модернізації здебільшого акцентували увагу на сільському господарстві та елементах життя із ним пов'язаних. Нині сільські території України перебувають на проміжному етапі переходу від первинної стадії класичної модернізації до вторинної або «неомодернізації», яка проходить за моделлю модернізації «навздогін» (характерно для країн пострадянського простору), це модернізація чітко вираженого неорганічного типу. Серед основних чинників, що суттєво сповільнюють модернізацію сільських територій України, необхідно відзначити часті зміни економічного порядку на досить короткому відрізку часу. Обов'язки, добровільно прийняті на себе нашою державою, що випливають з необхідності виконання положень «Угоди про асоціацію...» фактично подібні до заходів, що їх здійснювали країни-кандидати у період підготовки до вступу у ЄС. З огляду на це, доцільно використовувати досвід модернізації сільських територій країн-членів Спільноти, зокрема, Республіки Польща. При

цьому джерела, способи та методи модернізації, що їх необхідно застосовувати з метою формування конкурентних переваг сільських територій України, будуть значно відрізнятися від практикованих країнами-кандидатами на вступ у ЄС, що обумовлене обмеженістю фінансових ресурсів.

Ключові слова: сільські території, модернізація, конкурентні переваги, Україна, Європейський Союз.

Вступ

У контексті сучасної зовнішньої політики України та з огляду на підписання «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» (далі – Угода), велике значення мають норми та правила прийняті у ЄС. Це стосується багатьох сторін життя, у тому числі й функціонування сільських територій, особливо нівелювання диспропорцій та забезпечення їх модернізації і створення умов для подальшого сталого розвитку. Виконання умов Угоди прямо або опосередковано чинить вплив на усі сфери життя села.

Модернізація настільки об'ємне та охоплююче поняття, що різні її аспекти та проблеми розглядаються у дуже великій кількості наукових досліджень, серед яких, у першу чергу, слід назвати праці, що стосуються модернізації суспільних та економічних відносин С.Н. Айзенштадта, М. Вебера, Гегеля, А. Гелена, Е. Дюркгейма, Дж. Г. Міда, Ю. Хабермаса, О. Лейбовича, Е. Лібанової та багатьох інших.

Однак, дослідження положень угоди про асоціацію з ЄС з погляду її потенційного впливу на модернізацію сільських територій, на жаль, не проведено, що і визначило мету цієї статті: визначити особливості застосування поняття модернізації до сільських територій та оцінити шанси сільських територій України на модернізацію в контексті виконання положень Угоди.

Результати та їх обговорення

Слід зауважити, що поняття «модерн» та «модернізм» увійшло у обіг наприкінці V ст. для відмежування щойно офіційно визнаної християнської сучасності від римсько-язичницького минулого. Зміст міняється, але «modernitas» кожного разу відображає свідомість епох, що співвідносять себе з минулим і стародавнім і сприймають себе як результат переходу від «старого» до «нового» (Habermas, 2005).

Основоположником теорії модернізації у сучасному її розумінні вважають М. Вебера (виходячи з дослідження ролі раціональності та ірраціональності під час переходу від традиційного суспільства до сучасного). Пізніше було запропоновано багато інтерпретацій модернізації (одними з головних вважаються праці Т. Парсонса), однак у даному дослідженні необхідно обмежитись лише тими, що можуть бути використані для застосування до сільських територій України.

Протягом останніх 400 років (з XVIII до XXI ст.) процес всесвітньої модернізації полягав у послідовному подоланні двох стадій: перша стадія означає перехід від аграрної цивілізації до промислової

(включаючи перехід від аграрної до індустріальної економіки, від аграрного суспільства до суспільства індустріального тощо). Друга стадія означає перехід від індустріальної цивілізації до цивілізації, що опирається на знання (включаючи перехід від індустріальної економіки до економіки, що опирається на знання, від індустріального суспільства до суспільства, що базується на знаннях тощо). Якщо перша (первинна стадія) – це класична модернізація, що включає у себе індустріалізацію, урбанізацію, демократизацію і раціональний підхід, то друга (вторинна) – це вже «неомодернізація», для якої набувають змісту поняття наукових знань, інформації, глобалізації та захисту навколишнього середовища. Гармонійний розвиток обох фаз означає інтегровану модернізацію (Lapin and Tosunjan, 2011). Сільські території України на нинішньому етапі перебувають на перехідній стадії від первинної до вторинної модернізації

Існує кілька наукових пропозицій щодо складових та типології модернізації.

Так, П. Штомпка виділяє такі три типи модернізації (Shtompka, 1996):

- усі прогресивні соціальні зміни, коли суспільство рухається вперед згідно з власною шкалою поліпшення;
- комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних та інтелектуальних трансформацій, що почалися на Заході у XVI ст. і досягнула свого апогею у XIX–XX ст.;
- зусилля слаборозвинених суспільств, скеровані на те, щоб наздогнати розвинені країни, які існують з ними у одному історичному часі, в рамках єдиного глобального суспільства.

Запропонований поділ ґрунтується на спонукальних мотивах модернізації, у основі лежить факт її неминучості.

За типом моделі модернізацію поділяють на органічну та неорганічну.

Органічна модель модернізації формується на ґрунті попереднього історичного досвіду і є еволюційно обумовленою (перші два типи модернізації П. Штомпки). Рушійною силою органічної модернізації є «нова» свідомість суспільства, у якому виникла потреба позитивних змін і яке до таких змін готове.

Неорганічна модернізація має економічну основу і формується виходячи із зовнішніх умов, впливів та внутрішньодержавних управлінських рішень.

Сучасна концепція модернізації була сформульована всередині XX ст., у 1940–1960 рр. проходив її перший етап – процес витіснення традицій сучасністю або висхідний розвиток від традиційного суспільства до суспільства сучасного. Другий етап (1960–1970 рр.) відзначився критикою і переоцінкою ідей першого етапу – акцент робився на науково-технічній революції, визнавалось, що сучасні спільноти можуть містити багато традиційних елементів, а модернізація

здатна підсилувати традицію. А з кінця 1980-х років розпочався третій етап модернізації, пов'язаний з прагненням пострадянських спільнот «увійти» або «повернутись» у сучасний західний світ (Sokolova and Kobjak, 2002).

Початок третього етапу для України не можна охарактеризувати як період неорганічної модернізації, оскільки остання вже розпочалась органічним шляхом, тобто виникла потреба та розпочалась модернізація політичних, економічних, соціальних та культурних відносин.

Україна, серед інших держав пострадянського простору, намагалась активізувати процес модернізації на початку 1990-х рр. Однак, на відміну від інших країн світу, що пішли шляхом неорганічної модернізації, для того, щоб до неї безпосередньо перейти, необхідно було попередньо подолати ряд деструктивних обставин, для чого була необхідна перебудова економічних зв'язків, подолання кризових явищ в усіх сферах життєдіяльності, перехід суспільства від звичного функціонування у соціалістичних умовах, до реалій ринкових відносин, які необхідно було створити. Необхідно враховувати, що досвід практичної діяльності у цих напрямках у вітчизняних управлінців і політичних сил був повністю відсутній, консультативно-дорадча допомога зі сторони іноземних держав була неефективною внаслідок відсутності знання ними української радянської специфіки і відповідного досвіду планування модернізації у таких умовах. Тому процес суттєво затягнувся і проходив набагато складніше, ніж це відбувалось, наприклад, у країнах, що розвиваються (Африка, Південна Америка), а основними інструментами стали: пряме використання іноземного досвіду та впровадження неапробованих теоретичних розробок на практиці. Слід також враховувати велику гальмівну діяльність зі сторони колишніх радянських функціонерів, які просто були неспроможні швидко перейти на інший тип мислення, відносин та роботи.

Це пояснюється тим, що успіх або невдача модернізації визначається не тільки радше навіть не стільки) ефектом інноваційних процесів, наявністю необхідних інвестицій тощо, як адекватною реакцією соціо-гуманітарного середовища, здатністю і готовністю до трансформацій широких верств населення та еліти (Libanova, 2012).

Модернізація (у т.ч., сільських територій) у країнах пострадянського простору відзначається наступними структурними характеристиками (Lejbovich, 1996):

- головний організатор та актор модернізації – державна влада;
- основні напрями і задачі інновацій ініціює і транслює у суспільство політична еліта країни;
- широкі соціальні прошарки та інститути громадянського суспільства в силу недостатнього розвитку беруть слабку участь у модернізаційних процесах, тому вони страждають більше під час суспільних трансформацій;
- модернізація, як будь-який трансформаційний процес, має нелінійний характер, що часто призводить до непередбачуваних наслідків, затяжних криз;

- технології, що впроваджуються і зразки неадекватно транслюють західний варіант модернізації і недостатньо пристосовані до соціокультурних матриць країни;

- не враховуються просторово-часові особливості регіонального соціального простору, що обумовлює виникнення регіональних особливостей радикальних трансформацій.

У таких умовах сільські території України отримували значно менше уваги, ніж міські. Це пояснюється тією обставиною, що, в силу більшого тяжіння до традицій та консервативності, сільське господарство продовжувало функціонувати, у той час, коли промислове виробництво країни практично зупинилось. Був навіть певний період часу (1996–2000 рр.), протягом якого частка аграрного виробництва у валовій доданій вартості регіонів суттєво перевищувала частку промислового, у окремих регіонах – більше, ніж у 2 рази.

Означений період негативно відобразився на соціальній інфраструктурі села, котра «... є не лише важливою складовою нарощування соціально-економічного потенціалу розвитку сільських територій, але і важелем, який суттєво впливає на еволюцію ... регіону» (Borshchevskiy and Chemerys, 2015).

При цьому зростанням частки сільськогосподарського виробництва у валовій доданій вартості регіону не свідчило, що у певний проміжок часу в Україні відбувався зворотній перехід від індустріальної економіки до аграрної, а лише про необхідність виважених підходів до потенційних можливостей та результатів модернізації у кожному конкретному випадку.

Плануючи розвиток сільських територій України, необхідно погодитись з тезою, що для нашої країни підходить третій тип модернізації (за П. Штомпокою), неорганічна модель. Оскільки командно-адміністративні методи управління значно сповільнювали темпи розвитку, а саме в таких умовах перебувала Україна більшу частину ХХ ст., виникла необхідність «наздоганяти» прогресивні країни і запозичити при цьому напрацьовані ними способи, методи та механізми.

Результатом такої модернізації не обов'язково має стати засвоєння досягнень країн-зразків, часом це сукупність якісних змін традиційного суспільства, у більшому або меншому ступені адаптованих до рівня місцевого виробництва (Jejzenshtadt, 1999).

Однією з основних проблем під час планування та втілення процесу модернізації «навздогін» є загроза знищення великої кількості, апробованих для конкретних територій, практик виробництва та елементів ідентичності суспільства із подальшою їх заміною прийнятими у економічно-розвинених країнах зразками, традиціями, культурними елементами тощо.

Другою вагомою проблемою неорганічної модернізації є непередбачене тяжіння до використання позитивного досвіду інших країн, розраховуючи, що на власних територіях результати від його впровадження будуть ідентичними або дуже подібними.

Проти підходу «копіювання» застерігав Е. Тоффлер, коли аналізував процес бурхливого створення Кремнієвих долин у різних країнах світу у 1980-х рр.

На думку вченого, ключ до випереджаючого розвитку не у тому, чи має країна базу для виробництва певного продукту, а у тому, чи у змозі вона творчо використати наявний потенціал (Toffler, 2000).

Із врахуванням усіх викладених застережень та з огляду на підписану Угоду, за зразок доцільно прийняти модернізацію сільських територій, що відбувалась саме у країнах ЄС. Тому для дослідження слід обрати країну із найбільш подібними до України вихідними характеристиками. Адаже умови Угоди перегукуються з тими, що ставляться до країн-кандидатів у період їх підготовки до вступу у ЄС. Такою країною, без сумніву, є Республіка Польща і детальний розгляд процесу передвступної модернізації її сільських територій дасть можливість у ширшому та вужчому розумінні оцінити обсяг проблем та завдань, що повстають перед Україною. Адаже Польща змушена була подолати велику кількість проблем актуальних нині для України, окрім того, між нашими країнами є багато подібного: природно-кліматичні умови, спільний кордон, радянська історія, ментальність тощо.

На сьогодні процес модернізації економіки регіонів (та їх складових елементів, таких, як сільські території – І. К.) можна ототожнити із запровадженням структурних змін у економіку. Зрозуміло, що структурні зміни, у свою чергу неможливі без наявності ефективної інноваційної та технологічної політики, оскільки саме новітні технології та фундаментальні наукові дослідження визначають секторальну економічну структуру країн та регіонів (Pashkevych and Lysunets, 2014).

У цьому контексті спостерігається кардинальна відмінність початкових умов проведення модернізації сільських територій країн-кандидатів у період їх підготовки до вступу у ЄС і України в рамках виконання положень Угоди, що полягає у матеріальному забезпеченні, а також внутрішній та зовнішній ситуації (політична, економічна та владна кризи, неврегульовані стосунки з сусідньою державою тощо).

Стратегічні імперативи підготовки сільських територій країн-кандидатів на вступ у ЄС до функціонування у нових, складніших умовах Спільноти, зі специфічними вимогами до якості сільськогосподарської продукції, стану сільських територій та високою конкуренцією почали формуватись на початку 1990-х рр. Саме у цей період у Спільній сільськогосподарській політиці ЄС (далі – ССПП) були закладені основи політики модернізації сільських територій і їх розвиток почав розглядатись паралельно та у комплексі із проблемами сільськогосподарського виробництва.

Приведення стану сільських територій Польщі – країни у багатьох аспектах подібної до України, до стандартів на норм, прийнятих у ЄС, за сприятливих умов, якими можна вважати практично повне матеріальне забезпечення цього процесу, зайняло понад 15 років (Kulich, 2015).

Від початку підготовки Республіки Польща до вступу і до сьогодні на модернізацію її сільських територій з різноманітних фондів та програм виділяється фінансування. По мірі виконання, на заміну одних заходів, плануються інші, міняються пріоритети, лише один залишається незмінним – модернізація по-

винна відбуватись безперервно.

Перспективою подальшого дослідження стане визначення індикаторів модернізації сільських територій регіонів України.

Висновки

Модернізацію сільських територій України за європейським зразком необхідно планувати із врахуванням певних, притаманних лише їм особливостей, у т.ч. специфіки економічної ментальності, яка формувалась у дуже складних умовах у процесі кардинальних переходів: ринкова економіка дореволюційного періоду – економіка військового комунізму – нова економічна політика – планова економіка – «перебудова» – перехідна економіка – ринкова економіка. Економіка жодної держави світу не піддавалась таким випробуванням, це відповідним чином відобразилось і на вітчизняних сільських територіях.

В умовах обмеженості матеріальних ресурсів, які б можна було скерувати на модернізацію, її можна забезпечити обмеженим набором інструментів, серед них вдосконалення інституцій: формування якісного нормативно-правового забезпечення, розвиток дорадництва, забезпечення доступу сільськогосподарським виробникам до наукових розробок та інформації щодо новітніх тенденцій, створення умов для урізноманітнення економічної діяльності на сільських територіях тощо.

References

- Habermas, Ju. (2005). *Politicheskie raboty*. Moskva : Izdatel'stvo «Praksis» (in Russian).
- Lapin, N.I., & Tosunjan, G.A. (2011). *Obzornyj doklad o modernizacii v mire i Kitae (2001—2010)*. M.: Izdatel'stvo «Ves' Mir» (in Russian).
- Shtompka, P. (1996). *Sociologija social'nyh izmenenij*. M.: Aspekt Press (in Russian).
- Sokolova, G.N., & Kobjak, O.V. (2002). *Jekonomiko-sociologicheskij slovar'*. Minsk (in Russian).
- Libanova, E.M. (2012). *Sotsialni problemy modernizatsii ukrainkoj ekonomiky. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. K.: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NANU. 1(17), 5–22 (in Ukrainian).
- Lejbovich, O.L. (1996). *Modernizacija v Rossii. K metodologii izuchenija sovremennoj otechestvennoj istorii*. Perm': ZUUNC (in Russian).
- Borshchevskiy, V.V., & Chemerys, V.A. (2015). *Modernizatsiia sotsialnoi infrastruktury sela v konteksti naroshchuvannia ekonomichnoho potentsialu silskykh terytorii ta evoliutsii aharnoho rynku rehionu. Rehionalna ekonomika*. 1, 64–70. *Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_1_9* (in Ukrainian).
- Jejzenshtadt, Sh. (1999). *Revoljucija i preobrazovanie obshhestv. Sravnitel'noe izuchenie civilizacij*. M.: Aspekt Press (in Russian).
- Toffler, A. (2000). *Cud sklonowany*. Alvin and Heidi Toffler. Access mode: <http://ksiazki.onet.pl/cud-sklonowany/3n1bb>.

- Pashkevych, M.S., & Lysunets, K.P. (2014). Pryntsypy modernizatsii ekonomiky rehioniv Ukrainy v aspekti suchasnoi rehionalnoi polityky. Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika». 10, 2014. Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3395> (in Ukrainian).
- Kulish, I. (2015). Zabezpechennia staloho rozvytku silskykh terytorii krain-kandydativ na vstup do YeS: na pryk-ladi Polshchi. Rehionalna ekonomika. 2, 96–104. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2015_2_13 (in Ukrainian).